

gába.” Pontosan erről van szó a könyv mindkét tanulmányában, s pontosan ezért hasznos olvasmány mindkettő a gyakorlattal mindennap megküzdő és az elmélettel bajlódó pedagógusoknak egyaránt.

A tanulmányok által feltárt valóságot megfelelő határok között általánosítani lehet. Bizonyos, hogy az ötödik és hatodik osztályt vezető osztályfőnökök és a középiskolai kollégiumokban dolgozó nevelők sok mindenben a saját diákjaikra ismernek, illetve – kiemelve az általánosítható vonásokat – újabb ismereteket szerezhetnek tanítványaikról. S bizonyos, hogy a könyvben feltárt valóság általánosítási lehetőségei – tágabban a pedagógiai elmélet, konkrétan a pedagógiai szociológia számára nyújtanak fontos ismereteket a diákközösségek „változékonyságában is megragadható” belső világáról.

Jó lenne, ha érvényes lenne a recezió írójának ez a mondata: a szerzők használható módszert adnak a gyakorló pedagógus kezébe a gondjaira bízott diákközösség megismerésére. Ha tehát nemcsak a feltárt valóság, de az alkalmazott módszerek is megengednének némi általánosítást. Mert nemcsak a pedagógiai tapasztalatokban összegező és a különböző vizsgálatok analógiájára vagy az elméletből deduktíve levezetett diagnosztizálásra lenne végre szükség, hanem konkrét, pontos, mindig az adott csoportra érvényes pedagógiai diagnózis felállítására. A két tanulmányban megismert metodika azonban korrekt, szabályos és ennek megfelelően elég bonyolult, időigényes és tudományos készütséget feltételező metodika. A *Vastagh*-szerzőpár dolgozott egyneműbb vizsgálati módszerekkel és egyszerűbb vizsgálati szempontokat használt. *Dobák* István szempontjai több síkúak, és ennek megfelelően eszköztára is bonyolultabb. Természetesen – s ez nem értékítélet, hiszen a kitűzött célokból következik, s mindkét célkitűzésnek létjogosultsága van – a *Vastagh*-szerzőpár olyan eredményeket kap, amelyek a diákközösség szerződésének és fejlődésének *néhány lényeges vonását* emelik ki. *Dobák* István többet ragad meg, pontosabban: amit megragad, azt többoldalúan ábrázolja. Első látásra a *Vastagh*-szerzőpár tudományos eszköztárát nyugodtan ajánlhatjuk megtanulásra minden osztályfőnöknek. Viszonylagos egyszerűsége erények forrása. De legyünk bátran őszinték: hány pedagógus rendelkezik olyan szaktudományi felkészültséggel, hogy viszonylag gyorsan megtanulja e módszerek használatát és viszonylag könnyen éljen is vele? És hányan rendelkeznek annyi idővel, hogy beiktathassák munkarendjükbe a vizsgálathoz és főleg annak feldolgozásához szükséges időt? Mert magát a vizsgálatot jól be lehet illeszteni az osztály életébe. Nem okoz semmi zökkenőt, természetesen kapcsolódik a programokhoz. Ezt a szerzőpár bizonyítani tudja. *Dobák* István eszközei gazdagok és talán túl gazdagok ahhoz, hogy a készütséget és a ráfordított időt figyelve mindennapi diagnózis elkészítéséhez ajánlhatnánk. Jól megválasztott és összefogott tudományos módszerek ezek, amelyeket azonban esszé-szerű feldolgozásban, olvasmányosan öntött a szerző formába.

CSOMA GYULA

HEGEDŰS ANDRÁS: MAGYAR ÍRÓK PEDAGÓGIAI NÉZETEI

Budapest, 1976. Tankönykiadó. 492 oldal

Egy nagyobb lélegzetű sorozat első kötetének szánta *Hegedűs* András ezt a művét. Célja az volt, hogy nevelésügyünk jelenének gazdagítására feltárja klasszikus íróink pedagógiai nézeteit, ma is aktuális nevelésügyi gondolatait, ma is használható tapasztalatait. Korán bekövetkezett halála azonban ezt a munkát félbeszakította, folytatására – sajnos – már nem számíthatunk.

A most megjelent posztumusz kötet hét tanulmányt tartalmaz és gazdag anyagot tár fel. Az egyes tanulmányok megírását széles körű körületekintő és hatalmas kutatómunka előzte meg. Ezt bizonyítják a kötet végén levő „Jegyzetek” címmel ellátott hivatkozások, ezek száma összesen 892. (A *Németh* Lászlóról szóló fejezetet – a szerző jegyzeti alapján – *Greza* Ferenc állította össze.)

Hegedűs András új kötete lényeges új ismeretekkel gazdagítja a magyar neveléstörténeti szakirodalmat, és jelentős mértékben kitágítja a nevelésügyi kutatások határait. A reformkortól napjainkig, közel 150 esztendő irodalomtörténetében megkereste és megtalálta azokat az írókat és költőket, akik nemcsak irodalmi alkotásaikon keresztül akartak nevelni, embereket formálni, hanem irodalmi tevékenységük mellett komolyan érdeklődtek a pedagógia kulcsproblémái iránt is.

A kötetben közölt elemzések alapját nem szépirodalmi alkotások, hanem kéziratok hagyatékok, levelek, iskolai dokumentumok, értesítők, publicisztikai írások, különböző tanulmányok és előadások feldolgozása adja *Hegedűs* András az így feltárt pedagógiai gondolatokat biztos kézzel kezelve, szerzőik életművébe, eszmerendszerébe ágyazva mutatta be, elemezte és rendszerezte. S mindezek feldolgozása magas színvonalú, irodalmi stílusú, élvezetes olvasmány, új neveléstörténeti irodalmunk nagy nyeresége.

A bemutatott írók és költők – *Vajda Péter, Arany János, Gárdonyi Géza, Babits Mihály, Juhász Gyula, Móra Ferenc, Németh László* – figyelmét a pedagógia területére a következők irányították: ifjúkorukban pedagógus pályára készültek, hosszabb-rövidebb időt töltöttek tanítói-tanári pályán. Foglalkoztatta őket az embernevelés és az iskolai oktató-nevelő munka, s ezekkel kapcsolatban kialakított hipotéziseiket a gyakorlatba átültetve ki is próbálták. Egyikük sem akart a neveléstudomány teoretikusa lenni. Nem volt céljuk, hogy tudományos igényű, átfogó pedagógiai rendszert alkossanak, de mindnyájan nagyon jól akartak tanítani, s ezt a munkát teljes szívvel és lélekkel, alapos körültekintéssel, tervszerűen végezték.

Hegedűs írásából világosan kitűnik, hogy az említett írók hogyan küzdöttek meg saját pedagógiai problémáikkal, *milyen eszmék, milyen pedagógiai-pszichológiai drámatok formálták pedagógiai nézeteiket, milyen módszerekkel, milyen célt akartak elérni.*

Vajda Péter a nevelés célját az ember belső szabadságának biztosításában, teste és lelke teljes kibontakoztatásában, azaz az emberi személyiség minden oldalú kifejlesztésében látta. Szerinte a „gyermeket oktatni szép, hasznos s érdemmel járó dolog”. A nevelés kérdéseire két oldalról nyúlt: kritikai elemzés alá vette az addigi nevelést, de nemcsak kritizált, hanem összegezte is az általa helyesnek tartott nevelés jellemzőit. A reformkorban ő gondolkodott és szólt a legkorszerűbben és legátfogóbban didaktikai problémákról.

Arany János tiszta szándékú, nemes törekvésű, közösségi érzületű magyar embereket akart formálni tanítványiból, ki akarta bontakoztatni bennük a humánus legszebb jegyeit. A Bach-korszak irodalomtanításától eltérő felfogásával, az általa nagyon gondosan összeállított irodalomtörténeti anyag és a pontosan kidolgozott didaktikai módszerek segítségével irodalomtanári munkája emberformáló hatású volt.

Babits Mihály az értelem művelésénél fontosabbnak tartotta az erkölcsi nevelést. Szerinte ez az emberiség életbevágó és legnagyobb ügye. Ehhez szorosan hozzátartozónak tartotta az irodalmi nevelést, ami „az emberi szellem nevelésének tengelye”.

Juhász Gyula szerint a nevelés célja csakis az emberformálás lehet. Embert nevelni pedig annyit jelent, mint korszerűvé, modernné, maivá formálni. Közoktatás-politikai szemlélete alapvetően demokratikus volt. Mindenki számára szükségesnek tartotta a nevelést, követelte az ingyenes népoktatást. Hitte, hogy a magasabb kultúra csak a nép műveltségére épülhet.

Németh László a XX. század emberét „kísérletező”, azaz művelt, cselekvő emberré akarta nevelni. A műveltségadást személyiségformálásnak tekintette. De tudta, hogy a műveltség nem old meg minden bajt, ezért a műveltséggyarapítással párhuzamosan emberformáló, jellemet alakító munkát is kell végezni. Az oktatás célja kialakítani a gyermekben a rendteremtés igényét, a tájékozódás szenvedélyét és képességét. Az új iskola feladatának pedig azt tartotta, hogy az életből hozott meglevő igényeket ismeretté, tudássá avassa, „... magyarázatával, összefüggéseket teremtő eljárásával vegye le a terhet az agyról, különben az élet nemcsak túlszoflja agyunkat, hanem szemétdombja lesz nagyon sok vacaknak”.

Szerzőnk a kötet mindegyik tanulmányában kitért arra is, hogy bemutassa, *mint vélekedtek a megszólaltatott írók a pedagógushivatásról*, a pedagógus pálya küzdelmeiről és szépségéről, a tanítók és tanárok társadalmi megbecsüléséről; részletes képet ad arról, ahogy felvázolták és saját példájukkal be is mutatták a magas rendű tanárszményt.

Gárdonyi Géza sokat foglalkozott a néptanítók sorsával, *Eötvös* szellemében harcolt értük. De hangsúlyozta azt is, hogy ahhoz, hogy a néptanítók sorsa megváltozzék, művelődniük kell. Bővíteni kell ismereteiket, szélesíteni látókörüket és ki kell alakítaniuk lelkes, nehézségeket is legyőző hivatástudatukat. A korabeli tanügyi lapok közül *Gárdonyi* lapja, a *Tanítóbarát* volt az, amelyik a néptanítók sorsának ügyében a legelőremutatóbb tevékenységet fejtette ki.

Móra Ferenc is alapvető szerepet szánt a gyermeknevelésben és emberformálásban a pedagógusoknak. Tisztelte és nagyra becsülte ezt a hivatást és maró szatírával bírálta a rosszul munkálkodókat. Láttá a tanárképzés hibáit, az egyetemen oktató tananyagot kétes értékűnek tartotta, módszerét pedig felháborítóan: „a professzorok tizedrangú ügyüknök tartották az egyetemi tanárkodást, nem érezték morális súlyát annak, hogy ők nevelik a középiskola tanárait”.

Németh László valamennyi foglalkozása közül a tanárit szerette a legjobban. A katedrán tanuló volt és tanító, alakuló és alakító. Szerinte minden pedagógusnak hinnie kell, hogy az emberek alakíthatók és az eddigieknél többre megtaníthatók.

Juhász Gyula tanárszemlélete kettős volt. Egyik oldalon együttértett tanár-kortársaival, másik oldalon felállította eléjük a követelményeket. Hibáztatta a tanárképzés és az egyetemi oktatás korszerűtlenségét. Szerinte az igazi tanárnak pedagógiai érzékel, megfelelő ismeretanyaggal és tudatossággal kell rendelkeznie. Így összegezte a jó tanárok legfontosabb jellemvonásait: küzdjön saját fogyatékoságai, gyarlóságai ellen, legyen önismerete, tudja önmagát nevelni, szeresse és érte meg a tanulókat, ne legyen fölényes, tudását megértő szívvel ossza szét tanítványai között, ismerje meg a rábízott tanulókat, folytasson tudományos pedagógiai munkát.

E tanulmánykötet szerzőjét, *Hegedűs* Andrást is sokat foglalkoztatta a pedagógusképzés és a pedagógus hivatás problémája. Érzelmekkel telített pedagógiai légkört tudott maga körül teremni, lelkesedésével, hivatástudatával hatással volt munkatársaira és tanítványaira, pozitív irányban formálta pedagógiai nézeteiket. Az irodalomtörténet tárházából talán ezért állította olvasói elé a kötetben szereplő hét író, hogy emberi magatartásuk, pedagógusi hitvallásuk, magas színvonalú oktató-nevelő munkájuk, hitük az emberek nevelhetőségében példaként álljon napjaink pedagógusai és pedagógusjelöltjei előtt.

Ezért tette fel ő is a kérdést a kötet előszavában: „Milyen tanárrá kell válnunk? . . . alkotó tanárrá, aki újra teremti előadásait, óráit, szemináriumait, akinek tanítását emberformáló ihletettség inspirálja, s aki éppen ezért harcban áll a kényelmességgel, beszűküléssel, aki viszolyg a monoton tényközléstől, az imamormoló szürkeséggel eldarált óráktól, aki tudatában van annak, hogy a sztereotip oktatás sivár lelkeket terem.”

TVERDOTA MIKLÓSNÉ

TANÍTÓKÉPZŐ INTÉZETEK TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEI. X.

Szerkesztette Kiss Lajos. Debrecen, 1975. 261 oldal

„A kötet a jubileumi 10. szám abban a sorban, amelyet a felsőfokúvá lett tanítóképzők megindítottak, hogy teret és lehetőséget biztosítsanak az oktató gárdának ahhoz, hogy tudományos igényel világítsák meg a rájuk váró feladatokat és tárják fel pedagógiai, szakmai problémáikat is, hogy felnőhesenek a megnövekedett feladatokhoz” – írja bevezető előszavában a szerkesztő. Rövid visszpillantásában azt is kiemeli, hogy a Közlemények profílija kezdettől fogva úgy fogta át a tanítóképzők nevelő-oktató tevékenységének egészét az eszmei alapok vizsgálatától a gyakorlati pedagógia részkérdéseinek vizsgálatáig, hogy az elmélet síkján is életszerű maradjon. A főiskolai rangú tartalmi munka mellett a szerkesztő jogos meglepéssel állapítja meg, hogy közben egész írógárda nőtt fel mellette.

A kötet tartalmilag 7 fejezetre oszlik. Tematikája kiterjed szervezeti, ismeretelméleti-logikai, pszichológiai, nevelésméleti, tantárgy-pedagógiai, ifjúsági irodalmi és neveléstörténeti kérdésekre. A tanulmányok számát és terjedelmét tekintve a pszichológiai témák vezetnek. Velük szemben egészen szegényes a nevelésméleti fejezet egyetlen tanulmányával, melyet bizonyos szempontból a pszichológiai tárgyak közé lehetett volna helyezni.

A kötet első tanulmányának szerzője *Füle* Sándor. A *tanítóképzés fejlesztése a Német Demokratikus Köztársaságban* címen tömör összegezését adja azoknak a tapasztalatoknak, amelyeket személyes látogatása során szerzett az NDK-ban. Részletesen ismerteti az NDK tanítóképzésének elvi alapjait, szervezeti és tartalmi kérdéseit, egybevetve azokat az alapidokumentumokkal és a VII. Kongresszus határozataival, bemutatja óraterveit és a 4 éves képzés kerettervét, majd az egyes tantárgyak és gyakorlatok szerepét a nevelés-oktatás egészében.